

Vakâ Takdimi

“Göçün Dini Yansımaları:

Suriye ve Türkiye Bağlamında Din ve Dindarlık”

Çeviri ve Söyleşi: Mahmut KAYA*

Göç insan gruplarının coğrafi hareketliliğinin yanı sıra kültür, inanç ve değerlerin de hareketliliğini içerir. Dolayısıyla göçmenler yerleştiği mekanlara inanç ve değerlerini taşıırken aynı zamanda oradaki inanç ve değerlerle de yüzleşirler. Suriye’den Türkiye’ye göç eden sığınmacıların da benzer süreçleri yaşadığını ifade edebiliriz. Suriye ve Türkiye ortak tarihi ve kültürel mirasa sahip iki ülke olmasına karşın bu ülkelerdeki dini yaşam ve deneyimler farklı düzlemlerde gerçekleşebilmektedir.

Bu bağlamda göç konusunu dini yaşam ve deneyimler ışığında çözümleyebilmek için Suriyeli müderris ve aynı zamanda imam hatip olan Muhammet Mazhar Hasan ile Suriye ve Türkiye’deki dindarlık üzerine bir mülakat gerçekleştirdik. Suriye’nin Haseki eski Müftüsü Şeyh İbrahim Nakşibendi Hasan’ın oğlu olan Muhammet Mazhar, İstanbul’da bir süre dersler verdikten sonra Şanlıurfa’ya yerleşmiş. Halen kendi medresesinde Arapça ve Kur’an dersleri vermektedir. Göçün bir boyutu da elbette ki din ve dindarlık konusudur. Göçle birlikte dinsel alışkanlıklar yeni yerleşilen yerlerdeki dini eğilimlerle karşı karşıya gelir. Bu, bir yandan dini uyuma yol açarken diğer yandan dinsel çatışmalara neden olabilir. Mikro ve makro düzeydeki bu çatışmalar aynı zamanda sentezlere ve melezlenmelere de yol açmaktadır. Bu bağlamda beş yıldan fazladır Türkiye’ye yerleşmiş olan Suriyeli sığınmacıların dini anlamdaki deneyimlerini bu mülakatımızda ele almaya çalıştık. Hem Suriye’deki hem de Türkiye’deki dini hayatın sığınmacılar tarafından nasıl algılandığını müderris Muhammet Mazhar Hasan’ın perspektifinden sunuyoruz.

M. Kaya: Sizi tanıyabilir miyiz?

M. M. Hasan: Ben Muhammed Mazhar Hasan. Suriye’den Türkiye’ye geldim. Suriye’de müderris olarak görev yapmaktaydım. Suriye’de babamın dört yüz civarında öğrencisi olan medresesi vardı. Medresenin yanında da cami vardı. Ben hem camide imam hatiplik yapardım hem de medresede müderrislik görevi ifa ederdim. Fıkıh ve tefsir dersleri verirdim.

* Yrd. Doç. Dr., Harran Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü öğretim üyesi.

M. Kaya: Suriye'deki genel dini hayat hakkında bilgi verir misiniz?

M. M. Hasan: Suriye'de Müslümanlar da var Hristiyanlar da; Yezidiler de var, Aleviler de. Cami de var, kilise de. Ayrıca Suriye'de birçok mezhep de var. Her biri kendi inançlarına göre ibadetini yapardı. Tüm bunlar devlet tarafından serbest bırakılmıştı.

M. Kaya: Peki bu farklı inanç grupları arasında herhangi bir ihtilaf var mıydı?

M. M. Hasan: İhtilaf elbette vardı. Örneğin Hristiyanlarla Müslümanlar arasında birçok ihtilaf vardı. Müslümanlarla Hristiyanların itikatları bir değil. Mesela Cenâb-ı Allah Kur'ân-ı Kerim'de "inne'd-dîne 'indellahi İslâm" (Allah katında din İslam'dır) diyor. Yine ayet "ve mâ erselnâ-ke illâ rahmeten li'l-âlemîn" (Biz seni âlemlere rahmet olarak gönderdik) diyor. Oysa Hristiyanlar kendi dinleri üzerinde kaldılar. Onların itikatları, ibadetleri çok farklı.

Dürzüler var mesela. Onlar da kendilerini Müslüman kabul ediyorlar, fakat bazı konularda farklı uygulamalar söz konusu. Ayrıca Yezidilik var. Yezidiler de farklı bir inanç öğretisine sahipler. Dilleri Kürtçe'dir. Akaitleri, inançları farklıdır. Müslümanlıktan da Hristiyanlıktan da farklı yönleri olan bir inanış biçimidir Yezidilik. Müslümanlar arasında Sünni, Alevi, Dürzi ve İsmailî mezhepleri var. Bunlar, biz Müslümanız diyen mezheplerdir. Ayrıca bizim ehl-i sünnet ve'l-kitap dediğimiz görüşe göre Şafii, Hanbeli, Maliki ve Hanefi mezhepleri de var.

M. Kaya: Bahsettiğiniz bu mezhepler arasında herhangi fikirsel bir çatışma söz konusu mu?

M. M. Hasan: Hayır, Hanefiler, Şafiiler, Malikiler ve Hanbeliler arasında çatışma yok. İşte Sünniler Aleviler arasında da herhangi bir fikri çatışma söz konusu değildi. Ta ki bu fiili savaş başlayana kadar. Çatışma Sünni ve Aleviler arasında meydana geldi.

M. Kaya: Peki bu bahsettiğiniz gruplar arasında savaştan önce nasıl bir ilişki mevcuttu?

M. M. Hasan: Suriye'deki Müslümanların çoğunluğu Sünni'dir. Çoğu da Hanefi ve Şafii'dir. Ancak devletin yönetimi Alevilerin elindeydi. Onlar istiyordu ki mezheplerini topluma yaysınlar. Kendi mezheplerine geçenlere maddi destekte bulunuyor, görevler veriyorlardı. İran'dan Şii din alimleri gelir, yoksul köylere gidip onlara çeşitli yardımlar yapar, para desteğinde bulunurlardı. İnsanları kendi mezheplerine davet ederlerdi.

M. Kaya: Devlet kurumlarına seçilen kişilerin inançları bağlamında bir farklılık var mıydı ya da bir ayrımcılık söz konusu muydu?

M. M. Hasan: Daha önce söylediğim gibi, devleti yönetme gücü Alevilerin elindeydi.

M. Kaya: Peki Sünni birisi devlet yönetiminde görev alabilir miydi?

M. M. Hasan: Yer alabilirdi ancak bu kişiler çok güçlü konumda değillerdi. Elllerinden bir şey gelmezdi. Devletin gücü ve temel politikası Alevilerin yönetiminde idi.

M. Kaya: Kaç yıldır Türkiye’de bulunuyorsunuz?

M. M. Hasan: Yaklaşık olarak dört yıl oldu.

M. Kaya: Bir müderris olarak Türkiye'deki dini hayatı Suriye'ye kıyasla nasıl değerlendirirsiniz?

M. M. Hasan: Türkiye ve Suriye’deki dini hayata, İslam şehirlerine ve ülkelerine bakıldığında bu devletler Müslüman olduklarını ifade ediyorlar. Bu yerlerdeki Müslümanların durumlarını mukayese etmek istediğimizde bunu Kur’ân-ı Kerim ve Peygamberin sünneti ışığında yapmamız gerekir. Günümüzde Müslümanların dini yaşamasında birçok eksiklik söz konusu. Gerek itikat düzeyinde gerek sosyal yaşamda, muamelat denilen alanlarda birçok yetersizlik mevcut. İslam beldelerinde Müslümanların itikatlarında birçok eksiklik var. Ben Müslümanım diyen bir toplumun geneline bakıldığında Kur’ân ve sünnete kıyasla birçok yanlış olduğunu görüyoruz. Mesela İslam beldelerinin çoğunda tarikatlar çok yaygın bir şekilde yerleşmiş durumda, her tarikat “ben daha doğrudum” “ben daha iyiyim” şeklinde kendini diğerinden üstün görüyor. Birbirlerine muhabbetleri yok. Aklıma Hz. Peygamberin şöyle buyurduğu hadisi geliyor: “Yahudi ve Hristiyanların ümmeti parçalanmış, yetmiş iki buçuk parçaya bölünmüşler. Benim ümmetim de yetmiş üç parçaya bölünecek. Bir fırka hariç diğerlerinin hepsi cehenneme gidecek.” Bu fırka kimdir ey Allah’ın Resulü, diye sorulduğunda; “İtikadı benim ve ashabım gibi olan kişiler diye ifade buyurmuştur.” Bugün Müslümanlara baktığımızda din adına yapılan birçok ibadet ve davranış Kuran’da yoktur.

M. Kaya: Bir örnek vermeniz mümkün mü?

M. M. Hasan: Elbette. Örneğin şahıslara yapılan tazim ve hürmet. Müritlerin şeyhlerine karşı bazı inanç ve itikatları birçok noktada hatalıdır. Mesela sağlıklarının, rızıklarının şeyhlerinin elinde olduğunu düşünen insanlar var. Çocukları olmadığı zaman türbelere gidip buradaki şeyhlerden, meşayihlerden çocuk isteyenler var; rızıklarının açılmasını isteyenler var. Bunlar çok hatalı şeyler. Bazı tarikat büyüklerinde de çok hatalı şeyler var. Örneğin şeyhlerinden bahsederken “yerin ve göğün nuru ve kevnin mutasarrıfı” diye anarlar. Oysa gerçek İslam’da yerin, göğün, dünyanın ve ahiretin, kevnin bütün mutasarrıfı Cenâb-ı Hak’tır. Bu konuyla ilgili birçok ayet ve hadis var. Bu insanların zahiri hayatlarına bakıldığında Müslüman görünürler. Halbuki bunların kalplerine itikatlarına bakıldığında bunların şirke ve küfre düştüğü görülmektedir.

M. Kaya: Bu tür şeyler Suriye’de de var mı?

M. M. Hasan: Evet, hem Suriye'de hem Türkiye'de var. Birçok yerde var. Cenâb-ı Allah Kur'ân-ı Kerim'de Peygamberden bahsederken “**üsvetün hasenetün**” diye ifade eder ve bizim için **en güzel örnek** peygamberdir. Yine Rabbimiz Kur'ân-ı Kerim'de Peygambere şöyle demesini emrediyor: De ki: “Ben ancak sizin gibi bir insanım. Bana sizin ilahınızın tek ilah olduğu vahyediliyor. Şu halde O'na yönelin ve O'ndan bağışlanma dileyin. Ortak koşanların vay hallerine!” Peygamber de bir insan olduğunu ancak vahye muhatap olduğunu ifade ediyor. Bir kısım insanlar ise İslam'ın ve şeriatın verdiğiinden daha fazla derecede insanlara kıymet atfedebiliyor. Onların gaybı bildiğine, insanların rızıklarını artırdığına, onları çocuk sahibi yapacağına inanan kişiler var. Bu birçok beldede var. Bu yanlış bir şeydir.

Bizim nefsimizden aklımızdan veya kendi fikrimizden konuşmamız söz konusu olamaz. Bizim için ölçüt Kur'ân-ı Kerim ve Peygamberimizdir. Kur'ân'da Allah, Peygambere şöyle emretmiştir: De ki: “Ben gaybı bilmem şayet ben gaybı bilseydim, bana zarar verecek yerlere gitmezdim.” Birçok savaşta Müslümanlar zor durumda kalmıştır. Örneğin Uhud savaşında Peygamber zarar görmüştür. Birçok arkadaşı savaşta şehit olmuştur. Şayet Peygamber gaybı bilseydi kendini ve ashabını tehlikeye atmazdı. Peygamber, zorluklarla karşılaştığında ellerini açıp Cenâb-ı Allah'a zafer ve yardım için dua etmiştir.

M. Kaya: Türkiye'de inanç bağlamında size farklı gelen veya yanlış gördünüz başka şeyler var mı?

M. M. Hasan: Cenâb-ı Hak Kur'ân-ı Kerim'de birçok yerde şöyle buyurmaktadır: “Allah'a itaat edin ve Resulüne itaat edin”. Yine Peygamber Efendimiz veda hutbesinde: “Size Kur'anı Kerim'i ve sünneti mi bırakıyorum” diye ifade buyurmuştur. Siz Allah'ın kitabı ve Resulünün sünnetine tabi olursanız hiçbir zaman şaşırırmazsınız.

M. Kaya: O halde şöyle diyebilir miyiz: Hem Türkiye'deki hem Suriye'deki Müslümanların bir kısmı Allah'ın kitabı ve Peygamberin sünnetini bir kenara bırakmışlar ve başka yollara yönelmişler?

M. M. Hasan: Maalesef bu durum söz konusu. Müslümanların bu konuda birçok eksikliği var. Bizim kendimize bir temel kaide koymamız gerekir, hem bireysel hayatımızda hem de cemiyet hayatımızda. Bu kaide, Allah'ın kitabı Kur'ân-ı Kerim ve Peygamberin sünnetidir, bizim bunlara uymamız gerekir. Kur'ân-ı Kerim'de birçok âyette salih amelden bahsedilir ancak salih amelden önce iman vurgulanır. Allah her şeyden önce imandan bahseder. İtikadımız sağlam olduğunda Cenâb-ı Hak bizden amellerimizi de kabul eder ancak itikadımız sağlam olmadığında yaptığımız ameller de kabul olmaz. Neden? Çünkü dinin esası önce imandır. Cenâb-ı Hakk'ın varlığına karşı olan imanımız ve itikadımız güçlü olduğunda O'nu gerçekten hakiki bir şekilde kavradığımızda bu din açısından birinci mertebedir. İkinci mertebe salih ameldir. Hayır da şer de Cenab-ı Allah'tandır insan Rabbine yönelmeli, insan Rabbinden istemelidir, başka şeylere tevessül etmemelidir.

Nitekim Peygamber Efendimiz de sahih hadislerinde sahabesine, bir şey istemeleri gerektiğinde bunu Cenâb-ı Hak'tan istemelerini tavsiye buyurmuştur. Çünkü hayır da şer de Cenâb-ı Allah'tandır.

M. Kaya: İbadetler bağlamında bir mukayese yapmak gerekirse Türkiye ve Suriye'deki Müslümanların durumu hakkında neler söylemek istersiniz?

M. M. Hasan: Hem Türkiye'deki hem Suriye'deki Müslümanların kitabı bir, Peygamberleri bir. Bu nedenle sahih din anlayışına sahip olanlar gerek Türkiye'de olsun gerek Suriye'de olsun her zaman doğru yolda olacaktır. Ancak benim mülahazalarıma göre Türkiye'de insanların hurafelere karşı itikadı çok fazla. İnsanların muska ve benzeri şeylere itikatları çok fazla. Sihir büyü ve cin işiyle uğraşan kişiler burada sanki daha fazla. Bu şekilde dini bir tür geçim kaynağı haline getirenler var. Ve tarikatlar burada çok fazla. Müritler şeyhlerine şeriatın izin verdiği sınırlardan daha yüksek derecede anlamlar yüklüyorlar. İnsanlar bu şekilde davranarak dinden uzaklaşıyorlar, Allah'ın yolundan çıkıyorlar.

M. Kaya: O zaman biraz daha somutlaştıralım. Örneğin Türkiye'de namazı ve caminin işlevlerini Suriye'ye kıyasla nasıl görüyorsunuz?

M. M. Hasan: Namaz hükümleri ve namazda okunan Kur'ân ve kıraat kişilere bağlıdır. Ve her insanda farklı farklıdır. Kimi insan vardır alime, ilim ehline danışmaz ve sormaz. Bu tür kişilerin namaz açısından birçok eksikliği söz konusudur. Fatihâ okumayı bilmez. Kimi insanlar da merak edip alime, ilim ehline sorarlar namazı doğru bir şekilde öğrenirler. Tabi Türkiye'deki insanların ana dili Arapça değil. Bu nedenle Kur'ân okumada birçok hatalar mevcut. Örneğin ben birçok imamın sureleri ve Fatihâ'yı yanlış bir şekilde okuduğuna şahidim. Bunun da münakaşasını camide yaptığım oldu. İmam olan birisinin Kur'ân kıraatini iyi bir şekilde öğrenmesi gerekir. Yine taziyelere gelen birçok insan Kur'ân-ı Kerim'i yanlış okumakta. Denilebilir ki taziye gelen insanların neredeyse yüzde doksanı Kur'ân-ı Kerim'i yanlış okumakta. Hem kıraat hem de lafız anlamında birçok hata yapılmakta. Bu da Kuran'ın manasının yanlış olmasına yol açmaktadır. Kur'ân-ı Kerim'in bir harfinin yanlış okunması, eksik veya fazla olması Kur'ân-ı Kerim'in anlamını değiştiriyor, malum olduğu üzere bu da günah sayılıyor.

M. Kaya: Suriye'deki taziyeler hakkında bilgi verir misiniz?

M. M. Hasan: Taziyelerimiz buradakine benzer bir şekilde icra edilir. Taziye için üç gün oturulur; akrabalar, komşular, yakın insanlar taziye gelir. Taziyede genel olarak Fatihâ sûresi okunur molla ve alimler geldiğinde vaaz ve nasihatlerde bulunurlar. Gelen misafirlere ikramlar yapılır.

M. Kaya: Bir Kurban Bayramı geçirdik, Suriye'de kurban ve bayram nasıl geçer biraz bahseder misiniz?

M. M. Hasan: Suriye'ye kıyasla Türkiye'de kurban ibadetine daha çok ihtimam gösteriliyor. Kurban aslında farz olan bir ibadet değil fakat Türkiye'deki Müslümanlar bunu bir kültür haline getirmişler ve kesiyorlar.

M. Kaya: **Oruç ibadeti için neler söylersiniz? Siz hem Türkiye'de hem de Suriye'de Ramazan'ı yaşadınız.**

M. M. Hasan: Aynı fakat Türkiye'de gök bilimlerine daha çok kıymet verildiği için Türkiye'de kırk-elli yıl sonraki oruçlarınız ve bayram günleriniz nasıl olacak bellidir. Ancak hem Suriye'de hem de birçok İslam ülkesinde orucun başlamasına ve bayram vakitlerine gözle hilalin görülmesiyle karar verilmektedir. Nitekim ayet-i kerime ve hadisi şeriflerde de bu ifade edilmiştir. Gök bilimleri ve teleskopa itimat göstermekle, gözlem yoluyla hilali görme konusunda Türkiye Suriye arasında bir fark var.

M. Kaya: **Türkiye ve Suriye'yi mukayese etmek gerekirse dinin sosyal hayattaki yansımaları hakkında neler söylemek istersiniz?**

M. M. Hasan: Tabi sosyal hayatta dini uygulamalar muamelat olarak ifade edilmektedir. Bu da alışveriş başta olmak üzere birçok hukuku beraberinde getirir. Türkiye'de akrabalık bağlarının zayıflamasından dolayı insanların bankaya faize daha çok yöneldiğini görmekteyiz. Mesela Suriye'de yakınlık ve akrabalık bağları daha sıkı olduğu için insanlar bankalara yönelmek yerine mal üzerine borçlanmaktadırlar. "Selem" denilen bu uygulamada örneğin bir kişi bir ton buğday borçlanır belli bir süreliğine. O süre bittiğinde tekrar bir ton buğday alıp borcunu iade eder. Aynı zamanda bu pamuk üzerinden de yapılmaktadır.

M. Kaya: **Karz-ı hasen denilen bir borçlanma şekli var, bu uygulamaya rastladınız mı?**

M. M. Hasan: Evet bu uygulama Suriye'de vardı insanlar akrabalarından tanıdıklarından borç alırlardı. Bu işlem için, şayet borç verilen kişi yakın akraba ve tanıdık ise herhangi bir prosedüre gerek kalmazdı. Ancak bazen de yazılır veya şahitler huzurunda verilirdi.

M. Kaya: **Türkiye'de geleneksel bir mekanizma olarak halkın kendi arasında yaşanan ihtilafları ak sakallı veya bilge diye tabir edilen kişilere veya cemaat denen topluluğa götürmesi söz konusudur. Suriye'de de benzer uygulamalar var mı?**

M. M. Hasan: Evet benzer uygulamalar vardı. Örneğin insanlar arasında gerek karı koca ilişkileri bağlamında gerek mal miras mevzuları anlamında ve gerekse kan davaları anlamında birçok sorun yaşanırdı. Mahkemeler çok uzun sürerdi. Hak ve adalet Suriye'deki hakimlerde neredeyse yok hükmündeydi. Çünkü bu işler paraya, rüşvete ve aracı koymaya bağlıydı. Bu nedenle halk mahkemelerden bezmiş durumdaydı. Dolayısıyla halk ilim ehline bilge insanlara gider, problemlerini çözmeye çalışırdı. Bilge insanlar da İslam'a göre, şeriata göre

ve örf adetlere göre çeşitli kararlar verirlerdi. Problemler çözüldü ve her iki taraf da bundan memnun kalırdı.

M. Kaya: DAEŞ meselesine gelelim. Bildiğiniz gibi DAEŞ Örgütü kendisini Müslüman bir grup olarak tanımlıyor. Siz DAEŞ'i nasıl değerlendiriyorsunuz? Örgütün itikadi temelleri, ortaya çıkışı hakkında görüşleriniz nelerdir?

M. M. Hasan: DAEŞ kendisini Müslüman bir grup olarak tanımlıyor. Onlar da insanlardan müteşekkil bir gruptur, fakat insanlar dini yanlış yorumladığında sahih olmayan hadisi, hurafeyi, efsaneleri, rüyaları dikkate aldığı dinin sınırları dışına çıkar ve din kendi özünden, aslından uzaklaşmış olur. Yine din, insanlara şiddet olarak döndüğünde bu büyük bir rahatsızlık konusu olur. DAEŞ mensuplarının itikadında görüldüğü üzere. İnsanları zorla kapatmak, şeriat kurallarına uymadı diye elini kesmek, hapsetmek, idam etmek bunlar İslam'ın ruhuna aykırı olan şeylerdir. Büyük bir savaşın yaşandığı Suriye'de insanlar açlıkla, ölümle, yoklukla, sefaletle imtihan edilirken şeriat kurallarını uygulayacağım diye insanlara bu şekilde baskı yapmak, şiddet uygulamak İslami değildir.

M. Kaya: DAEŞ İslami inanç açısından hangi ekol veya gruba dahil edilebilir?

M. Hasan DAEŞ kendisi bir mezhep değildir. Mezhepleri kabul etmez. Kendisini selefi olarak tanımlar. Kendilerini “selefi salihin” diye Efendimizin arkadaşlarına nispeten tanımlayan bazı âlimler söz konusu olabilir. Bunlar kitabı ve Peygamberin sahih hadisini kendine örnek alan kimselerdir ve bunlar mutedil kabul edilebilir. Ama DAEŞ kendinden başka kimseyi Müslüman görmeyen ve herkesi kâfir gören, küfürle itham eden bir anlayışa sahip. Oysa dinin hakikatinde peygamber örneğinde görüldüğü üzere şu anlayış vardır: Medine’de Peygamber Efendimiz kafirlerle, Yahudi ve Hıristiyanlarla birlikte yaşamış, onları öldürmemiş, malları talan etmemiş, onların hak ve hukuklarını gözetmiştir.

M. Kaya: O halde şunu diyebilir miyiz: DAEŞ benzeri yaklaşımlar dinde, peygamberin yaşantısında, sünnetinde olmayan şeylerdir?

M. M. Hasan: Hayır, hayır. Davasını güttükleri din, inandıkları itikat ve yaptıkları zulümler, öldürdükleri insanlar, patlattıkları bombalar... Bunların İslam’la alakası yoktur. Örneğin benim bildiğim hem Suriye’de hem Türkiye’de birçok şiddet eylemleri var. Suriye’de örneğin kundaktaki bebeleri, yaşlı insanları, uykuda iken keserek öldürdüler. Bu çocuklar kimin olursa olsun bu şekilde bir eylem kesinlikle şer’an caiz değildir. Çünkü Peygamber Efendimiz bir hadisinde şöyle buyurmaktadır: “Savaşta kesinlikle yaşlıları, çocukları öldürmeyin, ağaçları kesmeyin.” Bunlar ise Peygamberimiz neyi yasaklamışsa onu yapıyor. Örneğin kısa bir zaman önce Gaziantep’te bir düğünde masum olan kadınlar ve çocuklar DAEŞ mensupları tarafından bomba patlatılarak öldürüldü. Dünyanın birçok bölgesinde, Suriye’de, Irak’ta, Türkiye’de bombalar patlatıyorlar. Medine-i Münevvere’de

bomba patlattılar. Hacca gelen insanları öldürdüler. Bunların kitapla, Peygamberle, sünnetle alakası yok. Bu gruplar gulattır. Dini şiddetle eşdeğer gösterip dini yoldan çıkaran kimselerdir. Eskiden Avrupa'dan insanlar İslam dininin hak ve adalet üzere olduğunu görüp İslam'a teveccüh ederlerdi ve Müslüman olurlardı. DAEŞ çıktıktan sonra Avrupa'da ve Amerika'da birçok insan dinden soğumaya, Müslümanlardan korkmaya başladı. Çünkü Batı'da İslam ismi geçince insanların aklına DAEŞ mensuplarının resimleri geliyor. İnsanlar İslâmiyet'ten korkmaya başlıyor bunların yüzünden.

M. Kaya: Suriye'den Türkiye'ye gelen sığınmacılarla Türkiye halkı arasında uyumu ve kardeşliği artırmak için neler önerirsiniz?

M. M. Hasan: Gerek Suriye'de gerek Türkiye'de ya da dünyanın herhangi bir bölgesinde olan Müslüman için Allah Teâlâ “Müslümanlar kardeşdir” demiştir. Müslümanlar birbirlerinin kardeşidir. Aralarında herhangi bir ihtilaf söz konusu olamaz. Biz Türkiye halkından çok büyük iyilikler güzellikler gördük. Türkiye'ye sığınan halkımıza insanlar yardımda bulundu. Bunu inkâr etmemiz mümkün değil. Yiyeceklerini, eşyalarını Suriyeli sığınmacılarla paylaştılar, evlerini sığınmacılara açtılar. Ve Şanlıurfa'da birçok dernek var yiyecek ve içecek dağıtan, yardım faaliyetlerine ben de destek oldum katıldım. Bu da İslam'ın Müslümanlığın ahlakıdır. Nitekim efendimiz Mekke'den Medine'ye hicret ettiğinde ensar ve muhacir benzer şeyler yapmıştır. Suriyeli sığınmacılara yapılan yardımlar iki halk arasındaki dayanışma ve kardeşliği arttırmıştır.

M. Kaya: Peki çok teşekkür ederiz bize zaman ayırdınız.

M. M. Hasan: Allah'a emanet olun, Allah tüm Müslümanların yardımcısı olsun.